

ozdol iz Dalmacije, onaj se četvrti vrati, osto mu hrt (kêr). Iz Kamešnice se vratio, pa ga zarobili na Čajeru i on osta u Dalmaciji. I njegovo pleme se zove Džaper. Najprije se tri brata doselila u Vrilo i doveli jednog kmeta. Pa kad je jednom jedaz od braće vidio kako mu se dite s onom vlaškom dicom krsti, rekne: Bračo, ovdj nama mišta nejma. Ni mejtefa ni džamije; dica će nam se pokrstiti. Te oni potovare sve i povedu čeljad, pa kad su izišli priko Privale i ugledali ovo polje (Duvanjsko), reku: Lipa dóca! Za dvojicu čudo, za trojicu malo!" Od Hadže su postali Hadžići od Rame Ramići, a od Hide Hidići. Otac bi naš pivo uz čibuk junačke pisme" (v. str. 247-248).

I zanimljivo je naglasiti kako je baš iz ovakova govora, uz tzv. opća mjesta i razne pjesničke ukrase koji već spadaju u »mašineriju« epškoga usmenog stvaranja i pripadaju na svoj način svim našim krajevima podjednako, nastala poezija ove zbirke koja znači osjetljiv dobitak za i onako bogat fundus našeg narodnog pjesništva, i onog publiciranog i onog nepubliciranog.

Olinko Delorko

SEVDALINKE, BALADE I ROMANSE BOSNE I HERCEGOVINE. Prikupio, izbor i redakciju izvršio SAIT ORAHOVAC. Svjetlost, Sarajevo 1968, 900 str.

Zbirka *Sevdalinke, balade i romanse Bosne i Hercegovine* sastoji se od Predgovora (9 str.), tekstova pjesama (848 str.), odjeljka »Tuđe riječi i pojmovi« (14 str.) te kazala pjesama po početnom stihu, koji je ujedno i naslov svake od tih pjesama. Kako je u zbirci velik broj umotvora (ako sam tačno izbrojio 718 na broju) urednik ih je smjestio u tri dijela i te dijelove označio rimskim brojevima. Da bi svaka pjesma, bez obzira na duljinu, što jače djelovala, urednik joj je poklonio posebnu stranu, što je knjigu učinilo još epsežnijom, dubljom, a kako je ukusno izdana u tvrdom povezu s ovitkom od celofana, i još monumentalnijom.

Odmah na prvoj strani svoga predgovora Orahovac nas upozorava: »Ove podatke (tj. o svom radu na populariziranju i sakupljanju narodnih lirskih pjesama, op. O. Del.) iznosim zbog toga što se iz njih vidi da sam još u svojoj ranoj mladosti bio preokupiran ovom vrstom usmenog narodnog kazivanja i ozbiljno se bavio mišlju i namjerom da već tada priredim jedan odabrani zbornik narodnih sevdalinki, balada i romansi od najstarijih vremena pa do danas, te da taj zbornik, kao svoj prilog, priključim zbirkama epskih narodnih pjesama dr Luke Marjanovića, Nikole Kašikovića i dr Koste Hermana — kao lirsku komponentu narodnog blaga Bosne i Hercegovine«. Čudi me da pri ovcm nabranjanju Orahovac ne spominje i dvije značajne knjige narodne epske poezije iz Bosne i Hercegovine kojima je također mogao priključiti svoj zbornik, a to su Jukić-Martićeva, prva te vrste u kronološkom smislu jer je objavljena g. 1858. i Sunjićeva, jer je uz Marjanovićeve, po estetskoj uspjelosti pjesama koje sadrži, jedna od najboljih.

Iznenaduje me u Orahovčevu predgovoru i ovaj dio (v. str. 12) ne zato što toga o čemu on piše nije bilo, nego zbog toga što to nije razumljivije iskazao, bolje precizirao, konkretnijim primjerima objasnio: »U toj nesolidnoj i bezobzirnoj trci oko posezanja na ovo narodno blago (misli se dakako sakupljeno u u Bosni i Hercegovini, op. O. Del.) vladali su, uglavnom, principi koji bi mogli da se svedu na onu Ljubišinu formulaciju 'krađa i prekrada zvana'. Oni su jedan od drugoga otimali iste pjesme i doslovno preštamovali istovjetne, već ranije objavljene tekstove kao da ih prvi put oni lično objavljuju. Zatim, oni su mnoge izvorne i prvobitne sadržaje prekrajali, mistificirali, mijenjali imena protagonista u pjesmama, podešavali lokaciju i uštimali dijalekte i pravopis onako kako im je to najviše godilo i odgovaralo datom momentu njihovih interesa, zamučivali bistru izvornu vodu da nesmetano love u mutnom, da prisvajaju«. Jer ovako čitač ne zna misli li Orahovac — dok se ovako ljuti — na fenomen varijanata općenito, koji predstavlja posebno bogatstvo svake narodne poezije pa tako i naše, ili misli na stvarne nesavjesne postupke pojedinaca, na otimanja nekih pjesama sad ovom sad onom kraju da bi ih pribrojili svome. Jer u prvom slučaju je se s njim nekih složio a u drugome bih. Nego moj strah da ipak Orahovac ne drži toliko do

varijanata koliko bi svakako morao, nalazi svoje opravdanje i u tome što se on sam u ovoj svojoj zbirci njima nije poslužio, a to mu je zbirku sa znanstvenog stanovništva jako osiromašilo. Kao što ju je osiromašilo i to što nije uz one pjesme gdje je to znao kazao od koga ih je uzeo, kao i to gdje ih je taj dotični zabilježio i kada.

A pogotovo ovakvo njegovo izvinjenje u istom predgovoru (v. str. 13) ne može nikako opravdati taj veliki nedostatak njegove zbirke: »Pretežni broj mojih prethodnika nije nalazio za shodno da napomene izvore odakle su i na koji način crpili štampane priloge svojih publikacija. Neki su isticali da to nije važno i zbog toga što je poznato da mnoge sevdalinke, balade i romanse istovremeno znaju napamet hiljade građana na svim stranama Bosne i Hercegovine i da nije nikakva prednost za istoriju i nauku ako se registruju pojedina imena od kojih su motivi zabilježeni, zato što time nije ništa rečeno ili dokazano. A drugi su išli i dalje. Bili su mišljenja da su ta takoreći administrativna, stereotipna bilježenja u onako prvobitnom obliku, već davno prevaziđena i da ona kao takva nisu više svojstvena našem vremenu. Neovisno od toga da li u tome ima i dosta istine, ja sam ipak smatrao da u ovom predgovoru ukažem, bar globalno, na neke glavne izvore i punkteve odakle sam preuzimao, odabirao ili od pojedinca bilježio prednje stihove uz one postojeće fondove koje sam odavno pamtio i decenijama nosio u svoim ličnom sjećanju«.

Uz naopako poimanje da su »administrativna, stereotipna bilježenja u onako prvobitnom obliku, već davno prevaziđena i da ona kao takva nisu više svojstvena našem vremenu« ovaj posljednji dio navedenih urednikovih riječi odaje prije pjesnika nego učenjaka, ali, eto, baš tom pjesniku u Orahovcu možda moramo zahvaliti, unatoč svih njegovih iznesenih zamjerki, na posebnoj uspjelosti ove zbirke što se tiče umjetničke vrijednosti mnogih pjesama u njoj.

Opće je poznata pojava da se narodne pjesme koje su nađene u Bosni i Hercegovini ističu posebnom uspjelošću, i to kako one epske tako i one lirske, a tako i isto i one koje se nalaze na granici epike i lirike, te da su tom bogatstvu naročito velik dio pridonijeli baš muslimani. I Orahovčev zbornik kojim sam se u ovom prikazu pozabavio, snažno to potvrđuje. I zato je potrebno da mu se obzirom na građu koju donosi dodijeli vidno mjesto među zbirkama naše narodne poezije općenito.

Iako Bosna i Hercegovina nisu imale sreću poput Dalmacije da joj priloži usmene poezije budu zapisani i objavljeni još u XVI, XVII i XVIII stoljeću te da se istaknu posebnom raznolikosti metričke strukture, kao što su se istakli u netom spomenutoj pokrajini, koja stoji na jednom od prvih mjesta među Južnim Slavenima i što se tiče broja i što se tiče ljepote narodnih pjesama (uostalom dovoljno se pri ovoj tvrdnji samo sjetiti umotvora kakvi su „A ti divojko šegeljiva“, „Majka Margarita“, „Asan-aginica“, „Kako je Marko Kraljević poljubio vjerenicu a ona ga nije poznala“, „Daničin dar“, „Ovca razbludnica“, „Bolani Vid pomaže vilama igrati kovjesta“ i „Primorac Ilija i ženini prosci“) ipak Bosna i Hercegovina zauzimaju glade bogatstva naše tradicionalne poezije jedno od vrlo istaknutih mjesta s kazivačima zavidne spreme i jačine kakvi su bili među ostalima Mehmed Kolaković, Salko Vojinović (v. Marjanovićevu zbirku), Blaž Bošnjak, Rade Dodij (v. Sunjićevu zbirku), a i još neki.

Kad sve to znamo, onda nas ne čudi da se u Orahovčevu zborniku nalazi znatan broj vrlo uspjelih pjesama, kao što su npr. one koje su otisnute na str. 84, 125, 131, 207, 256, 275, 286, 293, 299, 382, 408, 487, 559, 642, 715, 860, itd. (strane navodim zato jer pjesme nisu označene brojevima kao što je uobičajeno u zbirkama usmene poezije, a posebno u zbirkama kojih se broj penje na više od nekoliko stotina kao u ovoj Orahovčevoj).

Urednik u trećem dijelu svoga predgovora (v. str. 12) sasvim opravdano zamjera onim urednicima koji su kao „hrvatske narodne sevdalinke“ donosili čak stihove koji su inače pripadali Branku Radičeviću, Đuri Jakšiću, Jovanu Grčiću Milenku, Zmaju Jovanu Jovanoviću i drugim srpskim romantičkim pjesnicima, a sam pada u istu pogrešku kad vrlo poznatu pjesmu pod br. XXX iz *Dulića* Zmaja Jovana Jovanovića unosi u svoju zbirku kao narodnu pjesmu iz Bosne i Hercegovine (v. str. 219).

Samo četiri pjesme, ukoliko se ne varam (v. str. 189, 352, 489 i 823), u ovoj golemoj zbirci spominju more ili im se radnja zbiva na njemu, a i od četiri dvije tj. treća i četvrta obrađuju isti motiv, i to motiv koji je vrlo raširen među Hrvatima a posebno onima koji su naseljeni ili uz samu morskou obalu ili na otocima. Pjesma takva motiva obično započinje otprilike stihom „Vozila se šajka mala barka” i ja sam o njemu napisao ogled u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena* (v. knj. 42, str. 63-86).

Najveći broj pjesama Orahovčeva zbornika spjevan je u desetercu čija je metrička shema 4 + 6. Zanimljivo je spomenuti da su samo dvije pjesme (v. str. 399 i 428) spjevane u osmercu kome je metrička shema 3 + 2 + 3.

Orahovac nije unio u svoju zbirku autentični Fortisov zapis narodne pjesme „Asan-aginica” nego dotjerani Vukov (iako ta pjesma, uostalom, nije zapisana na području Bosne i Hercegovine nego Dalmacije).

U pjesmi koja se nalazi na str. 539. ovi stihovi kao da dočaravaju prizore s nekih uspjeloo izrađenih stećaka (v. str. 540):

Jedni jašu ate plahovite,
svi u srmā i žeženu zlatu,
drugi idu u lov na sokole,
treći čine igre i mejdane.

Osjećam potrebu da se na čas zadržim i na uspjelom rukovanju srokovima u nekim od pjesama Orahovčeva zbornika. Obično se ta uspjeła rukovanja nalaze na početku samog umotvora (pogledaj pjesme br. 98, 159, 167, 229 i 268). Evo jednoga takvog početka u pjesmi na str. 229:

Omer-beg se kroz ruže veraše,
ružica mu rukave deraše,

Tu je više nego očito da i tzv. „glagolske rime” postižu i svoj zvukovni efekt i imaju svoje opravdanje u povijesti našeg stiha i to onoga najautentičnijeg, to jest narodnog, tradicionalnog.

Što stvarno znači sevdalinka kao književni a ne muzički oblik, nije mi jasno ni poslije ove Orahovčeve na veliko zasnovane zbirke, pa zato, npr., ne razumijem kako su dospjele u ovaj zbornik svatovske, pirne pjesme kakve su one što se nalaze na str. 200, 331. ili 631, kad zacijelo nisu ni sevdalinke, ni romance, ni balade.

I najposlije, čemu je trebalo donositi pjesmu na str. 264, kad je već odštampana gotovo istovetna na str. 105, ukoliko ne predstavlja znak prebrza urednikova rada na tako opsežnoj građi.

Olinko Delorko

NARODNE PJESME MUSLIMANA U BOSNI I HERCEGOVINI. IZ RUKOPISNE OSTAVŠTINE KOSTE HÖRMANNA. Redakcija, uvod i komentari ĐENANA BUTUROVIĆ. Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1966, 232 str.

Đenana Buturović objavljuje u ovoj publikaciji 16 narodnih epskih pjesama u cjelini i kraće sadržaje ostalih 36 pjesama također epskih, narodnih. Te je pjesme sakupio od god. 1887. do god. 1889. uz pomoć suradnika, Kosta Hörmann i dosad su se nalazile u rukopisu. Djelo i ugled Koste Hörmanna zahtijevali su da se sav taj materijal objavi cjelovito, bez ikakvih skraćivanja, tj. prepričavanja većeg dijela pjesama, da bi na taj način bio moguć globalni pogled na prilog što ga je netom spomenuti folklorist pridonio proučavanju jugoslavenske narodne epske poezije općenito, međutim to je na žalost spriječio ograničen prostor, što znači 230 strana koje su stajale na raspolaganju Đenani Buturović.

Rad urednice podijeljen je na četiri dijela: Uvod (str. 9—16); Tekstovi pjesama i Kratki sadržaji pjesama (svi su tekstovi doneseni vjerno u lokalnom govoru pjevača, str. 19—194); Napomene o tekstovima i kratkim sadržajima pjesama (s podrobnim jezičnim objašnjenjima kao i s ostalim semantičkim